

БЕЗПЛАТНА ПРАВНА ПОМОЩ

ПРАВНА ПОМОЩ: ОСНОВНИ ПРАВА НА ГРАЖДАНИТЕ ЗА ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ *

*Вивиан Рединг ***

Добър ден, дами и господа,

За мен е голямо удоволствие да бъда сега тук и да празнуваме 50-годишнината на Съвета на адвокатските колегии и юридическите дружества в Европейския съюз (ССВЕ). За последните пет десетилетия вие бяхте гласът на адвокатската професия в Обединена Европа. За последните пет десетилетия вие бяхте гласът на истинското правосъдие в Европа.

Особено ми е приятно да говоря пред вас днес – точно една година, след като председателят Барозу ме помоли да стана комисар по правосъдието, основните права и гражданството.

Каква година беше това за правосъдието в Европа? Нека да припомним накратко някои основни моменти:

- Влизането в сила на Лисабонския договор, който внесе революционни промени в областта на правосъдието, като даде възможност на Европейския съюз да демонстрира по-голяма амбиция и най-после да постави гражданина в центъра на европейската политика и европейското правосъдие.
- Хартата на основните права на Европейския съюз стана правно задължителна. Това е ключов документ, който гарантира защитата на основните права, които са фундаментът на нашия Съюз.
- Създаването на генерална дирекция в Комисията, посветена специално на правосъдието – Генерална дирекция „Правосъдие“, която да се превърне във входната точка към Комисията по въпросите на правосъдието.
- Приемането на многогодишен план за действие, определящ приоритетите на Съюза както в гражданското, така и в наказателното право.
- Представянето на основните предложения в областта на гражданското и наказателното право от Комисията непосредствено след встъпването ѝ в длъжност:

* Реч, произнесена на Съвместната конференция на Съвета на адвокатските колегии и юридическите дружества в Европейския съюз (ССВЕ) и Академията по европейско право (АЕП) по повод 50-годишнината на ССВЕ. Брюксел, 26 ноември 2010 г.

** Заместник-председател на Европейската комисия за правосъдието, основните права и гражданството.

– първото по рода си засилено сътрудничество на европейско равнище относно приложимото право по развода, т.нар. Регламент Рим III;

– предложенията в областта на процесуалните права на заподозрените и обвиняемите в наказателните производства (такива като правото на писмен и устен превод и Списъка на правата);

– предложенията в областта на наказателното право (трафик на хора и престъпления в кибернетичното пространство);

– стартирането на портала за електронно правосъдие през юни миналата година с оглед превръщането му във входна точка за гражданите и професионалистите към въпросите на правосъдието;

– изработването на такива инструменти като насоки за използване на Хартата на основните права на Европейския съюз, които да подобрят нашите въпросници за проверка на основните права и да намерят точния баланс между свободата и сигурността.

Това беше една натоварена година в сферата на свободата, сигурността и правосъдието, където хората очакват най-много от политиките. Мъжете и жените в Европа с право очакват да живеят в мирен и процъфтяващ Съюз с увереност, че правата им ще бъдат уважавани и сигурността им ще бъде осигурена.

Ние пращаме тези приоритети на европейско равнище, като гарантираме, че гражданите ще се възползват от постигнатия напредък в областта на свободата, сигурността и правосъдието.

Като нов комисар по въпросите на правосъдието си давам сметка за големия принос на Съвета на адвокатските колегии и юридическите дружества (ССВЕ) и Академията по европейско право в Трир (АЕП). Освен ключовата роля в насърчаването на правосъдието и подпомагането на обвиняемите, жертвите и гражданите като цяло ССВЕ ни оказва помощ в създаването на електронното правосъдие. Целта на АЕП е да насърчава информираността, разбирането и добрите практики на европейското право, което е от съществено значение за законосъобразното функциониране на Европейския съюз.

Днешната тема „Правна помощ: основно право на гражданите“ е много важна за мен. Правосъдието е право, но без необходимите средства да се заплати за него, това право е отказано на много европейски граждани, които не могат да си позволят адвокат.

Европейската комисия е работила по този въпрос с намерението да го промени. Аз също ще го превърна в приоритет по време на моя мандат, за да се подобри достъпът на гражданите до правосъдието. Когато интересите на правосъдието го изискват, в рамките на Европейския съюз следва да стане възможно някои хора да получават държавно финансиране на техните разходи за правни услуги.

В кратката си реч днес ще обхвана правната помощ по гражданските и наказателните дела.

Първо, гражданскоправната страна на въпроса.

По мое дълбоко убеждение всеки, който е въввлечен в граждански или търговски спор, трябва да има възможността да отстои своите права в съда, независимо от това дали може да понесе процесуалните разходи. Личната финансова ситуация на гражданите не бива да бъде препятствие към правосъдието.

През януари 2003 г. Европейският съюз прие Директива за подобряване на достъпа до правосъдие чрез минимални общи правила за правна помощ. Директивата беше повратна точка, но сега трябва да погледнем по-подробно как се прилага тя на практика.

Затова моите служби в Генералната дирекция „Правосъдие“ поръчаха изследване, което да направи оценка дали държавите-членки правилно са приложили тази директива. Изследването ще послужи като основа за доклад на Европейската комисия относно прилагането на правото на Европейския съюз.

Резултатите от това изследване ще ни позволят да установим дали директивата на практика е подобрила, опростила и ускорила процеса на получаване на правна помощ за достъп до правосъдие в трансграничните спорове.

Изследването ще даде възможност да се проучи и въпросът за правната помощ и достъпа до правосъдие отвъд границите на Европейския съюз. По-конкретно, следва да обсъдим дали би било полезно Европейският съюз да се присъедини към Хагската конвенция от 1980 г. за международен достъп до правосъдие.

Резултатите от изследването ще ни помогнат да планираме нашите следващи стъпки за подобряване на достъпа до правосъдие чрез правна помощ в гражданските дела.

Нека сега се спра на правната помощ по наказателни дела.

Европейската комисия е поела дългосрочен ангажимент за подобряване правото на справедлив съдебен процес в целия Европейски съюз. Ще направим това по пътя на установяване на минимални общи стандарти и от 2001 г. вече работим по тази цел. Минималните общи стандарти са необходими, за да могат гражданите, които се движат из Европа, да имат доверие в наказателните правосъдни системи, където и да отидат. Минималните общи стандарти служат още и за улесняване на взаимното признаване, както и за установяване на високи стандарти за зачитане на основните права в рамките на Европейския съюз.

По-конкретно, Лисабонският договор донесе редица важни промени в нашата работа по въпросите на правосъдието:

- На първо място, преминаването към процедура на съвместно вземане на решения. Това ще включва по-тясно сътрудничество както с Европейския парламент, така и със страните-членки по отношение осигуряването на условия за бързо приемане на основни законодателни инициативи – още на първо четене.

• Второ, след един преходен период новите правомощия на Комисията ще позволят въвеждането на по-добри механизми, които да гарантират правилното прилагане на европейското законодателство от страните-членки.

• Трето, по-широките правомощия на Съда на Европейските общности ще завършат започнатите вече оздравителни мерки. По-конкретно, преюдициалните питання на националните съдилища ще бъдат улеснени, а това на свой ред ще даде повече насоки от Съда на Европейските общности за правилното тълкуване на законовите разпоредби.

• И най-важното, по въпроса за правната помощ – нови правни основания ще ни позволят да запълним непълнотите в съществуващото законодателство на Европейския съюз. Относно процесуалните права член 82 на договора експлицитно дава мандат за предлагане на законодателство по правата на лицата в наказателните производства.

Тъй като тези нови правни основания влязоха в сила с Лисабонския договор, държавите-членки приканиха Комисията да внесе редица предложения за подобряване на процесуалните права и за подпомагане гарантирането на справедливи съдебни процеси за европейците. Изпълнението на предложенията следва да става „стъпка по стъпка“ и включва пет законодателни мерки, а именно:

- право на устен и писмен превод;
- право на информация относно правата – т.нар. Списък на правата и таксите за правни услуги;
- право на достъп до правен съвет;
- право на задържаното лице да общува с членове на семейството, работодателите и консулските органи;
- защита на уязвими заподозрени, например деца;
- Зелена книга за задържане, включително за задържането под стража.

Това е един от приоритетите на моя мандат и искам да ви уверя, че ще постигнем значителен напредък в тази сфера през следващите няколко години. Принципът на равнопоставеност на страните в процеса трябва да бъде поддържан в целия Европейски съюз. Чрез обвинението държавата има на разположение всички механизми на полицейското разследване и услугите на прокуратурата. Обвиняемият е сам. Ние искаме да сме сигурни, че в пространството на европейското правосъдие заподозрените или обвинените в извършването на престъпление са третирани справедливо и техните права се зачитат. Мога вече да докладвам, че първата мярка – Директивата за правото на устен и писмен превод, беше приета през октомври 2010 година. Това е първата по рода си директива за наказателно правораздаване, приета след влизането в сила на Лисабонския договор. Това означава, че тези, които са изправени пред съдебно преследване в държава, чийто език не говорят, ще получат помощ от преводач и превод на най-важните документи. Това е огромна стъпка напред!

Втората мярка относно правото на информация за правата – Списъкът на правата и таксите за правни услуги, е в пълен ход. За лицата, които са изправени пред наказателно обвинение, списъкът, посочващ точно техните права, ще отбележи огромна промяна, особено когато се намират в друга държава с различна правна система. На изправените пред наказателно обвинение следва също така да им бъде казано в какво точно са обвинени, както и да им се предостави информация за таксите за правни услуги. Макар че всичко това се съдържа в Европейската конвенция за правата на човека, изследванията на конкретни случаи показват, че това право не е напълно заштитено. Нашата директива ще промени това положение.

Третата мярка в пакета обхваща достъпа до адвокат и правна помощ. Реших да разделя тази мярка на две – първата мярка, на която ще се спира догодина, ще включва правото на адвокат. Втората мярка, която ще последва през 2013 г., е посветена на правото на правна помощ. Нашето предварително изследване показва, че националните системи за правна помощ на държавите-членки имат основни различия във философията, организацията и управлението. Затова реших да поставя ударението върху правото на достъп до адвокат, което е съществен елемент от правото на достъп до правосъдие.

Правото на правна помощ е гарантирано от Европейската конвенция за правата на човека и Хартата на основните права. Член 6 (3) „с“ от Конвенцията гарантира правото на правна помощ – ако лицето не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатна служебна защита, когато го изискват интересите на правосъдието. Член 47 от Хартата гласи: „ (...) На лица, които не разполагат с достатъчно средства, се предоставя правна помощ, доколкото тази помощ е необходима, за да се осигури реален достъп до правосъдие“.

Ние все още обсъждаме точното съдържание на нашето предложение за достъп до адвокат. Правим оценка на въздействието на това предложение, като залагаме различни варианти. Но във всички случаи ще се стремим да отразим съществуващите в момента стандарти, които са изпълнени в съдебната практика на Европейския съд за правата на човека, и по-конкретно – достъпа до адвокат в полицейското управление. Холандия, Белгия и Шотландия вече са адаптирали своето законодателство в съответствие с този стандарт.

Достъпът до адвокат в досъдебната фаза ще бъде по-малко проблематичен, тъй като е включен в практика на Съда за правата на човека по Конвенцията. Предложението на Комисията може да включи още и правото на правен съвет в случаите на Европейска заповед за арест, правна привилегия, конфиденциална комуникация между адвокат и клиент, изисквания за качество на правния съвет и задължителна защита. Всичко това ще бъде решено догодина.

Всички тези теми, естествено, ще имат въздействие върху системите за правна помощ. Човек, който има право на адвокат и не може да си позволи да заплати за

адвокат, ще има правата съгласно практиката на Европейския съд за правата на човека и следователно ще му бъде осигурен адвокат от държавата, ако това е в интерес на правосъдието.

Що се отнася до предложението ни за правна помощ, там ни предстои да извървим по-стръмен път. Едно трябва да бъде ясно: правната помощ трябва да бъде напълно развито ефективно право, което да е на разположение на всички граждани, които се нуждаят от него.

В заключение ще кажа, че с многото промени на европейско равнище настъпват интересни времена за адвокатите. Надявам се, че ще мога да разчитам на вас за подкрепа – да посрещнем тези промени. Целта е да гарантираме, че нашите предложения ще са насочени към защитата на основните правни принципи, върху които почиват демокрацията и върховенството на закона.

Постигането на точния баланс между основни права и сигурност е едно деликатно упражнение. Надявам се на вашата подкрепа за постигането този баланс.

Благодаря ви.